

Legal and Criminological Analysis of the Role of Women in Terrorist Groups

تحلیل حقوقی و جرم شناختی نقش زنان در گروهک‌های تروریستی

Neda Gahremanzadeh

Master's student in criminal law and criminology, Rushdieh Institute of Higher Education, Tabriz, Iran (Corresponding Author)

ندا قهرمانزاده

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، مؤسسه آموزش عالی رشديه، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)

neda.gh76@gmail.com

Amin Hajivand

Doctoral student and guest lecturer of law, Ferdowsi University, Mashhad, Iran

امین حاجی‌وند

دانشجوی دکتری و مدرس مدعو حقوق، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران
am.hajivand@mail.um.ac.ir

Davood Alizadeh

Visiting lecturer and Director of the Department of Criminal Law and Criminology, Rushdieh Institute of Higher Education, Tabriz, Iran

داود علیزاده

مدرس مدعو و مدیر گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، مؤسسه آموزش عالی رشديه، تبریز، ایران

alizadeh@rbu.ac.ir

Abstract

One of the prominent and important components in dealing with the issue of terrorism is to examine gender so that the experiences and goals of women in joining these groups become more prominent. The increase in the presence and activity of women in terrorist acts, especially with the formation of the Islamic State of ISIS, made attention to the issue of gender in research and research related to terrorism more prominent. The mission and goal of terrorist groups in attracting women shows that this group promises each of the women who want to join it exactly an ideal and a goal that is felt as a lack and limitation in the normal life of people; In other words, from the point of view of ISIS, women are no longer pitiable and victimized members of society, but as important and strategically important members who can assume the important and main roles of leadership and command of the organization. This research will investigate the participation of women in terrorist groups with a descriptive-analytical method.

Keywords: Participation of Women, Gender, Terrorism, Terrorist Groups, Active Role.

چکیده

یکی از مؤلفه‌های برجسته و مهم در برخورد با مسئله تروریسم بررسی جنسیت است تا بر اساس آن تجربیات و اهداف زنان در پیوستن به این گروه‌ها برجسته‌تر شود. افزایش حضور و فعالیت زنان در اقدامات تروریستی به‌ویژه با تشکیل دولت اسلامی داعش باعث شد توجه به مسئله جنسیت در تحقیق و پژوهش‌های مربوط به تروریسم پررنگ‌تر شود. رسالت و هدف گروهک‌های تروریستی در جذب زنان نشان از این است که این گروه به هر یک از زنانی که خواهان پیوستن به آن هستند دقیقاً آرمان و هدفی را وعده می‌دهند که در مورد آن کمبود و محدودیتی در زندگی عادی افراد احساس می‌شود؛ به بیان دیگر زنان از نظر داعش دیگر عضو قابل ترحم و قربانی جامعه نیستند بلکه به‌عنوان عضوی مهم و دارای اهمیت استراتژیک می‌باشند که می‌توانند نقش‌های مهم و اصلی رهبری و فرماندهی سازمان را نیز برعهده گرفته باشند. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی مشارکت زنان در گروهک‌های تروریستی از منظر اقسام نقش آفرینی و علل آن خواهد پرداخت.

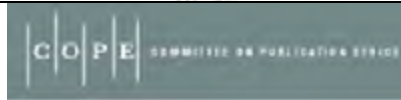
واژگان کلیدی: مشارکت زنان، جنسیت، تروریسم، گروهک‌های تروریستی، نقش فعال.

ارجاع:

قهرمانزاده، ندا؛ حاجی‌وند، امین؛ علیزاده، داود؛ (۱۴۰۲)، تحلیل حقوقی و جرم‌شناختی نقش زنان در گروهک‌های تروریستی، تمدن حقوقی، شماره ۱۵.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مقدمه

در بیان این که تروریسم چیست و چه اهدافی را دربردارد باید؛ بیان کرد که واژه تروریسم دارای آشفتگی معنایی بوده و تا به امروز معنای دقیقی از آن به ارمغان نیامده است. هرچند که اقدامات تروریستی بسیار شایع و خطرناک است، بُعدهای آن روز به روز در حال گسترش است و تهدیدی عظیم علیه بشریت و دولت‌ها می‌باشد. تعاریفی که از تروریسم و ابعاد آن ارائه شده بیش از آن که منطبق بر عینیت‌گرایی و پذیرش دوگانگی ارزش و واقعیت باشد، برگرفته از ساخته‌های گفتمانی و تبلیغی است. عدم ارائه تعریفی از تروریسم موجب دشوار شدن فعالیت سرکوبگرانه علیه آن در عرصه بین‌المللی می‌شود، برای مثال؛ در کنوانسیون‌های بین‌المللی تنها به ذکر مورد به مورد عناوین جرائم پرداخته می‌شود و این شیوه از جرم‌انگاری در درون خود خلاءهای بالقوه‌ای دارد (حاجی‌وند و همکاران، ۱۳۹۷، ۴۳).

مواد ۲ و ۳ اعلامیه مربوط به اقدامات برای محو تروریسم بین‌الملل منضم به قطعنامه شماره ۴۹/۶۰ به صورت ضمنی این تعریف را از تروریسم ارائه می‌نماید: اقدامات، روش‌ها و اعمال تروریستی متضمن نقض فاحش اهداف و اصول ملل متحد است و می‌تواند موجب تهدید علیه صلح و ثبات جهانی شده، روابط دوستانه میان دولت‌ها را به مخاطره اندازد، مانع از همکاری بین‌المللی گردیده و حقوق بشر، آزادی‌های بنیادین و مبانی دموکراتیک جامعه را تضعیف نماید. همچنین کنوانسیون سازمان همکاری اسلامی برای مبارزه با تروریسم بین‌المللی وفق ماده ۲ این سند، بیان می‌کند: تروریسم عبارت است از هر کار خشونت‌آمیز یا تهدید

به ارتکاب چنین کاری، صرف‌نظر از انگیزه‌ها یا نیت ناظر بر اجرای یک طرح جنایی فردی یا جمعی با هدف ترساندن مردم یا تهدید به صدمه زدن به آن‌ها یا به خطر انداختن جان، حرمت، آزادی‌ها، امنیت، حقوق آن‌ها یا ایراد زیان به محیط زیست یا هر تأسیسات یا اموال عمومی و خصوصی یا اشغال یا تصرف آن‌ها یا به مخاطره انداختن یک منبع ملی یا تأسیسات بین‌المللی یا تهدید ثبات، تمامیت ارضی، وحدت سیاسی یا حاکمیت دولت‌های مستقل. با در نظر گرفتن تعاریف مذکور در این اسناد بین‌المللی و با تکیه بر نظریات اندیشمندان برجسته در عرصه حقوق جزا به طور مختصر و اجمالی می‌توان چنین تعریفی ارائه کرد که؛ تروریسم استفاده یا تهدید به استفاده از خشونت غیرقانونی و گسترده برای دستیابی به اهداف علیه دولت‌ها و حاکمیت‌ها و همچنین گاه‌ها علیه ادیان و مذهب‌ها می‌باشد.

حضور زنان در این گروه‌های مجرمانه پدیده‌ای جدید نمی‌باشد. از قرن نوزدهم میلادی تا به اکنون زنان در گروه‌های تروریستی حضور داشته‌اند اما سوال‌هایی که ایجاد می‌شود بدین صورت است که؛ زنان چه نقشی در گروه‌های تروریستی داشته‌اند؟ آیا نقش آن‌ها از قرن نوزدهم میلادی تا به الان دچار تغییر شده است؟ آیا زنان از ابتدای تشکیل گروهک‌های تروریستی در عملیات‌های مجرمانه دخالت داشته‌اند؟ در بیان پاسخ این سوالات با تکیه بر مطالعات اندیشمندان و نتایج به دست آمده، می‌توان پاسخ داد که: زنان در ابتدای تشکیل گروه‌های تروریستی نقش‌های جنسیتی حامی و افقی داشته‌اند. در میدان‌های عملیات همانند مردان فعالیت نداشته و تمامی عملیات مهم و اجرایی برعهده مردان بوده است. جایگاه زنان در تروریسم ابتدائاً فقط به صورت استفاده جنسی مردان گروه جهت ایجاد محرک و انگیزه برای ایفای بهتر عملیات تروریستی بوده و استفاده ابزاری از زنان به عمل می‌آمد. از آغاز قرن بیست و یکم میلادی ابعاد عملیات تروریستی بسیار گسترش و تحول یافته است و تروریسم زنان در حال تغییر است، به نحوی که مشارکت زنان در تروریسم به صورت گسترده در حال افزایش است و اقدام زنان به بمب‌گذاری انتحاری که از جمله عملیات مهم تروریستی است، در چندین دهه گذشته به طرز بی‌سابقه‌ای افزایش یافته است.

به دنبال تغییرات استراتژی گروه‌های تروریستی در راستای جذب زنان بیشتر و استفاده از آن‌ها در نقش‌های فعالی همچون مدیریت، رهبری و پیکارجو، زنان انتحاری، زنان تدارکاتی و... تعداد زنان به صورت قابل توجهی در گروه‌های تروریستی افزایش یافته است. یکی از دلایل تمایل زنان برای پیوستن به تروریسم می‌تواند افسردگی و انزوای ناشی از محدودیت‌های جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند نسبت به زنان باشد. در اکثر

جوامع علی‌الخصوص جوامع اسلامی زن در اجتماع نقش فعالی ندارد، به اصطلاح می‌توان گفت زنان در این کشورها از جامعه طرد می‌شوند و جامعه آن‌ها را صرفاً متعلق به خانه و وظایف همسری و مادری می‌داند. چنین مواردی می‌تواند زنان را به سمت تروریسم با انگیزه به دست آوردن منزلت و جایگاه در آن گروه سوق دهد. در این پژوهش با تکیه بر نظریات جرم‌شناختی از جمله نظریه فشار عمومی در باب تروریسم و نظریات جرم‌شناختی فمینیستی اقدام به واکاوی نقش زنان و دلایل و انگیزه‌های پیوستن به گروه‌های تروریستی، همچنین زمینه‌های فراهم‌کننده و هدایت‌کننده زنان به سمت تروریسم مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

۱- مفهوم و تاریخچه حقوقی تروریسم

۱-۱- مفهوم تروریسم

ترور از ریشه ترس به معنای ترساندن و وحشت است. حداقل دویست و دوازده تعریف مختلف از تروریسم وجود دارد که در جهان مورد استفاده قرار می‌گیرد (Spencer, 2016, 3). یکی از مشهورترین تعاریف از تروریسم تعریف الکس اشمید است که تروریسم را چنین تعریف می‌کند: «تروریسم یعنی شیوه ایجاد وحشت توسط اقدامات خشونت‌آمیز مکرر توسط افراد، گروه‌ها یا بازیگران دولتی به دلایل سیاسی، جنایی و غیرمعمول در جایی که اهداف مستقیم، اهداف اصلی نیستند. قربانیان چنین خشونت‌هایی اغلب به طور تصادفی یا گزینشی از میان جمعیت هدف انتخاب می‌شوند و به عنوان مولدهای پیام‌رسانی عمل می‌نمایند» (Schmid, 1993, 8). ژیلبرگیم به دنبال تحقیقات اشمیت، سه شرط را برای تروریستی قلمداد نمودن اقدام مجرمانه ضروری می‌داند: ارتکاب برخی از افعال خشونت‌آمیز به نحوی که قتل یا صدمات جسمانی برجسته‌ای به وجود آورد؛ قصد معین یا طرح هماهنگ فردی یا جمعی برای ارتکاب اعمال مذکور؛ با قصد غایی ایجاد رعب و وحشت نزد اشخاص معین، گروه یا در بین عموم مردم (Gilber, 1989, 215).

در مورد مفهوم تروریسم تنها چیزی که به یقین می‌توان گفت این است که شامل خشونت یا تهدید به خشونت می‌شود (عالی‌پور ۱۳۸۵، ص ۵۸۴). تروریسم، گونه‌ای از خشونت است که توأم با استفاده سیستماتیک یا تهدید به توسل به قتل، جرح و خرابکاری برای تهدید یا ترساندن گروه موردنظر که وسیع‌تر از قربانیان آنی جرم می‌باشند و یا به منظور ایجاد جو رعب و هراس صورت می‌گیرد. تروریسم در بسیاری از کشورها عملی مجرمانه شناسایی شده است حال آن که مشکل مفهومی آن پابرجاست (مهر و کارگری، ۱۳۹۳، ۵۶). دلیل تنوع تعاریف تروریسم این است که متاسفانه امروزه بحث تروریسم، بیشتر

جنبه سیاسی به خود گرفته است تا جنبه حقوقی. تروریسم در شکل و محتوا نیز در حال تحول است. مثلاً تروریسم دیگر تنها به شکل انفجار نیست و وسایل با خشونت کمتر ولی مؤثرتر و دارای ارباب بیشتر نظیر شیوع میکروبی خاص مطرح است. به علاوه، اشکال دیگر تروریسم، به صورت تروریسم زیست محیطی است چنان‌که عراق به واسطه حمله به چاه‌های نفتی کویت متهم به آن شد (آزمایش، ۱۳۸۰، ۱۷۲).

تروریسم که از ریشه لاتینی «terror» به معنای ترس و وحشت گرفته شده است، به رفتار و اعمال فرد یا گروهی اطلاق می‌شود که از راه ایجاد ترس و وحشت و به کار بستن زور می‌خواهد به هدف‌های سیاسی خود برسد و یا به تعبیر دیگر به حالت وحشت فوق‌العاده‌ای اطلاق می‌شود که ناشی از دست زدن به خشونت، قتل و خونریزی از سوی یک گروه، حزب و یا دولت به منظور نیل به هدف‌های سیاسی، کسب یا حفظ قدرت است. همچنین کارهای خشونت‌آمیز و غیرقانونی حکومت‌ها برای سرکوب مخالفان خود و ترساندن آنان نیز در ردیف تروریسم قرار دارد که از آن به عنوان «تروریسم دولتی» یاد می‌شود؛ در نتیجه اشخاصی که دست به ترور می‌زنند تروریست نامیده می‌شوند. امروزه ترور را بیشتر در صدمات جسمانی و در ارتباط با زور و خشونت تلقی کرده‌اند، با این حال برای بررسی دقیق‌تر خوب است بدانیم که مفهومی به نام «ترور شخصیت» یا «ترور روانی» هم وجود دارد که در آن حیثیت، روح و روان افراد هدف تروریست‌ها قرار می‌گیرد که همانا ترساندن و تهدید افراد و اشخاص از طریق هدف قرار دادن روحیه، حس شهادت و اعتبار آن‌ها می‌باشد. لذا نمی‌توان اهداف اقتصادی، نظامی، توسعه طلبانه امپریالیستی و... را برای کاربرد ترور نادیده گرفت و همچنین است مفهوم ترور روانی که نوعی حمله تدریجی به شخصیت و حیثیت افراد محسوب می‌گردد (طیب، ۱۳۸۲، ۲۰).

ترورگری روش حکومت‌هایی است که با بازداشت، شکنجه و به کارگیری انواع روش‌های خشن پلیسی، مخالفان خود را سرکوب می‌کنند و یا روش دسته‌های راست یا چپی است که برای افکندن یا هراساندن دولت، به آدم‌کشی، آدم‌دزدی و خرابکاری دست می‌زنند. از جمله افرادی که از ترور به عنوان یک عمل سیاسی مؤثر نام می‌برد، لنین است. مفهومی به نام رژیم ترور هم وجود دارد که مربوط به دولت تروریست است که ممکن است عرصه فعالیت‌های تروریستی آن‌ها به خارج از مرزها هم راه یابد. هر کجا مخالفی باشد یا به زعم این رژیم، تهدیدکننده موجودیت، اهداف، منافع و... آن‌ها باشد، شخصیت حقیقی یا حقوقی باشد، مورد ترور جسمانی و روانی قرار می‌گیرد. بنابراین، رژیم ترور به

رژیمی اطلاق می‌شود که از طریق ایجاد وحشت، حبس و کشتار مخالفان خود، حکومت می‌کند. البته شاید تعریفی که وزارت دفاع ایالات متحده امریکا در سال ۱۹۹۰ ارائه داد کمی جامع‌تر از دیگر تعاریف باشد، طبق این تعریف: «کاربرد غیرقانونی یا تهدید به کاربرد زور یا خشونت بر ضد افراد یا اموال برای مجبور یا مرعوب ساختن حکومت‌ها یا جوامع، که اغلب به قصد دستیابی به اهداف سیاسی، مذهبی یا ایدئولوژیک صورت گیرد تروریسم محسوب می‌گردد» (طیب، ۱۳۸۲، ۲۲).

از نظر حقوق بشردوستانه، ترور یک اقدام جنگی نامشروع است. زیرا این کلمه متضمن یک عنصر نیرنگ‌آمیز می‌باشد و کشتن یا زخمی کردن یکی از افراد دشمن با توسل به نیرنگ، یا توسط افرادی که سرباز دشمن محسوب نمی‌شوند، یا اعمالی که با عدم اعطای امان همراه باشد، ممنوع است. همچنین از نظر حقوق بشردوستانه قتل یا مجروح کردن افراد، یا به اسارت در آوردن آنان به روش استفاده از نیرنگ ممنوع است.^۱ خدعه‌هایی که ممکن است در این موضوع مورد استفاده قرار گیرد عبارت‌اند از: وانمود کردن قصد مذاکره تحت پرچم صلح؛ وانمود کردن بر این که فرد مجروح یا کشته شده است؛ قالب کردن خود به عنوان یک غیرنظامی؛ قالب کردن خود در زمره افراد سازمان ملل متحد؛ تحت حمایت جلوه دادن خود با استفاده از آرم صلیب سرخ یا هلال احمر؛ اقدام به اغوای دشمن، تا وی خود را نشان دهد و از این طریق وی را کشته یا اسیر کند.

زیرا از نظر حقوق بشردوستانه هیچ کسی حق ندارد از پرچم، علائم، نشان‌های نظامی، یونیفرم طرف‌های مخاصمه استفاده کرده و برای انجام حملات، محافظت از عملیات نظامی یا جلوگیری از حملات دشمن، به این ترندها متوسل گردد.^۲

۱-۲- تاریخچه تروریسم

لنین در کتاب خود با عنوان «دولت و انقلاب» پس از بررسی راه‌های مختلف نابودی دستگاه دولت در نظام سرمایه داری نتیجه می‌گیرد که بهترین شیوه درهم شکستن سلطه دولت‌های سرمایه داری، استفاده از ابزارهای نظامی و راه‌های تروریستی می‌باشد. بدین منظور او پیشنهاد می‌کند که باید یک حزب مخفی از انقلابیون پیشرو و حرفه‌ای تشکیل یابد که هدف آن حمله نظامی به پرسنل سیاسی و دستگاه‌های دولتی باشد.

۱- بند اول ماده ۳۷ پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو، مصوب ۱۹۷۷ میلادی

۲- ماده ۳۹ پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو مصوب ۱۹۷۷ میلادی

در واقع لنین را می‌توان بنیانگذار تروریسم بین‌المللی جدید دانست. بعدها تحت تأثیر اندیشه‌های او، گروه‌های چریکی و شبه نظامی خلقی زیادی پیدا شدند که در برخی از کشورها نظیر کوبا، تحت رهبری اشخاصی چون «فیدل کاسترو» و «ارنستو چه گوارا»، این گروه‌ها توانستند حکومت را ساقط کرده و خود جانشین آن شدند. از دیگر گروه‌هایی که برای رسیدن به اهداف خود، از شیوه‌های ترور و کشتار مخالفین استفاده می‌کردند، می‌توان گروه‌های آنارشیستی را نام برد. در بررسی انقلاب فرانسه، از مه ۱۷۹۳ تا ژوئیه ۱۷۹۴ میلادی را دوره «حکومت ترور» می‌خوانند؛ زیرا در این دوره، هزاران تن را با «گیوتین» گردن زدند.

متأسفانه پدیده تروریسم در جهان در حال گسترش است. این پدیده مخصوصاً از آغاز ربع آخر قرن بیستم میلادی شدیداً فراگیر شده است. بر اساس آمارهای وزارت امور خارجه ایالات متحده آمریکا در فاصله سال‌های ۱۹۶۸ تا ۱۹۸۲ میلادی تقریباً هشت هزار اقدام تروریستی انجام گرفته است. نرخ سالانه وقوع اقدامات تروریستی بین ششصد تا پانصد و هشتاد در نوسان بوده که حدوداً به رقم دو عملیات در هر روز می‌رسد. این اقدامات عمدتاً در ایالات متحده آمریکا و کشورهای اروپای غربی متمرکز بوده است. آمار دیگر حاکی است که از زمان حمله به سفارت ایالات متحده آمریکا در بیروت در آوریل سال ۱۹۸۳ میلادی، حدوداً یکصد و هشتاد و هشت حمله تروریستی صرفاً انتحاری جداگانه در سراسر جهان، در لبنان، اسرائیل، سریلانکا، هندوستان، پاکستان، افغانستان، یمن، ترکیه، روسیه و ایالات متحده آمریکا اتفاق افتاده است. علاوه بر این، امروزه خطر استفاده از تسلیحات مرگبار جدید مثل بمب اتمی، تسلیحات شیمیایی، بیولوژیکی و... بشر را به وحشت انداخته است.

۲- تحلیل گروه زنان مورد هدف در گروهک‌های تروریستی (نمونه پژوهی داعش)

افراد ملحق شده به داعش بدون پیش‌زمینه مشترک، جذب تبلیغات و راهبردهای داعش می‌شوند؛ مانند افرادی که احساس تنهایی و سرخوردگی از جامعه دارند و به صورت سرگردان و بدون هدف خاصی از زندگی خود درک مشخصی ندارند. زنان تنها که احساس تنهایی می‌کنند و هیچ پیوند محکمی با اجتماع ندارند نیز یکی از گروه‌های مهم و حیاتی برای داعش محسوب می‌شوند که گروه‌های استخدام‌کننده آن‌ها را مورد هدف برای جذب و عضویت در گروه داعش قرار می‌دهند. دسته دیگر از زنان که با تبلیغات جهادی داعش جذب اهداف و آرمان‌های آن‌ها می‌شوند زنان ماجراجو و بیشتر ساکن کشورهای غربی هستند که به دنبال هیجان و ماجراجویی به عضویت این گروه درمی‌آیند و بی‌دغدغه با تصور

تبدیل شدن به مهاجران قهرمان به قلمرو حکومتی داعش وارد می‌شوند. در این چند دسته از زنان می‌بینیم که بیشتر آن‌ها با دین اسلام آشنایی نداشته و تحت تأثیر عضویت و تبلیغات این گروه تروریستی راه‌های آشنایی با دین اسلام را آن‌گونه که مورد تأیید آن‌ها است را فرامی‌گیرند. اما گروهی از زنان هستند که نه تنها مسلمان هستند بلکه برای انجام فرامین دینی و زندگی تحت نظر حکومت اسلامی وارد قلمرو داعش می‌شوند. وعده‌های حکومت داعش به هر یک از زنان متفاوت است.

بر این اساس رسالت و هدف داعش در جذب زنان روشن می‌شود که این گروه به هر دو دسته‌ای از زنان که مایل به عضویت در این گروه هستند دقیقاً هدف و آرمانی را وعده می‌دهند که برای آن افراد کمبود و محدودیت در زندگی عادی محسوب می‌شود. استخدام گران داعش کارشناسان ماهر و زبده‌ای هستند که به بررسی کمبودها و نیازهای افراد جامعه می‌پردازند و با وعده تأمین کمبودها و حتی با وعده خیر بزرگ‌تر و بیشتر رضای خداوند آن‌ها را دعوت به رسیدن و عضویت به مدینه فاضله و آرمانشهری می‌کنند. با توجه به این که داعش گروهی تروریستی و مسلح است، اصلی‌ترین نیاز این گروه به افرادی است که در عملیات‌های تروریستی شرکت کنند و پیاده‌نظام گروه مزبور در نبردها باشند. داعش برای رسیدن به این مقصود، حتی اقدام به جذب زنان جنگجو کرده و برای همین منظور به راه‌اندازی یک پایگاه نظامی خاص برای زنان و کودکان در حومه حلب اقدام نموده است. این زنان پس از آموزش توسط اعضای داعش، برای اجرای عملیات تروریستی و نظامی آماده می‌شوند.^۳

زنانی که وارد داعش شده‌اند با تشویق زنان دیگر برای پیوستن به سازمان باعث بزرگ شدن گروه تروریستی زنان داعشی در غرب می‌شوند. زنان غربی به احتمال زیاد به یک بخش جدید در میان گروه‌های تروریستی بین‌المللی همچون داعش تبدیل شده‌اند، جایی که آن‌ها می‌توانند به‌عنوان سلاح‌های تاکتیکی مفید خدمت کنند (Hassan, 2015, 2). در گفتمان داعشی علاوه بر این که به زنان به‌عنوان ابزاری در جهت پیشبرد اهداف جهادی می‌نگرد؛ توانمندسازی آنان جهت انجام انواع فعالیت‌ها در زمان نبود مردان داعشی را مدنظر قرار داده است. از این رو تلاش کرده است زنان مستعد را جمع، سازماندهی و آموزش دهد (Mietz, 2016, 12).

زنان در گروه‌های تروریستی به‌صورت خواسته یا ناخواسته نقش‌هایی برعهده می‌گیرند. در گذشته

زنان فعالیت‌های مربوط به پناه دادن به فراریان، جمع‌آوری پول و فعالیت‌های اطلاعاتی را انجام می‌دادند و تا جایی که می‌توانستند از خشونت‌ها و عملیات جنگی دور نگه داشته می‌شدند، درحالی‌که امروزه این زنان بیشتر متمایل به شرکت در عملیات جنگی و بیرون آمدن از حاشیه هستند. تنوع نقش‌های برعهده گرفته توسط زنان در داعش نشان‌دهنده کارکرد متفاوت و متنوع زنان در این گروه است. درواقع داعش دیگر به زنان به‌عنوان قربانی قابل‌ترحم نگاه نمی‌کند بلکه به‌عنوان عضو مهم و دارای اهمیت استراتژیک می‌نگرد. با توجه به نقش‌های برعهده گرفته شده توسط این زنان می‌توان این نقش‌ها را به دو دسته نقش‌های داخلی (خانوادگی) و نقش‌های عملیاتی-جنگی تقسیم‌بندی کرد.

۲-۱- نقش‌های داخلی (خانوادگی)

خانواده یکی از نهادهای اصلی هر جامعه‌ای است و اولین نهادی محسوب می‌شود که فرزندان در آن رشد کرده و ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی را می‌آموزند. از نظر جامعه‌شناختی ایجاد الگویی از خانواده مطابق با نیازها و هنجارهای هر جامعه یکی از ارکان تقویت بنیادهای اجتماعی است. داعش علاوه بر حوزه‌های نظامی، سیاسی، مذهبی و اجتماعی در قلمرو سبک زندگی و خانواده نیز ورود کرده و این امر با در اختیار داشتن رسانه‌های ارتباطی و اطلاعاتی جدید صورت پذیرفت. داعش با اخذ پوشش دینی در زمینه مفاهیم، مناسک و هنجارها تلاش کرد تا تصویری از اسلام در ابعاد مختلف ارائه دهد و به گفتمان سازی بپردازد. الگوی خانواده داعشی، نهادی نظام گسیخته و ناپایدار بود. یک الگوی جامع مشکل از نوع و کارکردهای خانواده در نگرش به ازدواج و طلاق، تقسیم کار خانگی، مناسبات قدرت میان اعضای خانواده، نگرش به نقش‌های پدری، مادری و فرزندگی و نگرش به اوقات فراغت اعضا است، که بایستی خانواده را از زوایای مختلف رشد دهد، در صورتی که الگوی خانواده داعش، به منزله ابزاری در جهت تحقق انگیزه‌های سیاسی بود (عرفان منش و صادقی فسایی، ۱۳۹۵، ۱۷).

۲-۲- مادری

داعش اهمیت افزایش نسل‌های جدید را برای حفظ بقای گروه و سازمان را به خوبی متوجه است و بر همین مبنا بر نقش مادری و زاد و ولد تأکید دارد و براین اساس تیپ الخنساء در نشریه‌ای آنلاین اظهار کرده است که فراتر از همه مسئولیت‌ها و فعالیت‌هایی که بر عهده زنان گذاشته می‌شود، مسئولیت اصلی آنان؛ مادری و تربیت فرزندان است. مادری یک وظیفه الهی و هدف وجودی زنان است (Duenya, 2015, 9). از نظر

داعش نقش مادری، نقش کلیدی برای افزایش نسل‌های آینده مسلمانان است. بر همین مبنا نقش و وظیفه اصلی زنان و مادران در این گروه این است تا جایی که می‌توانند به زاد و ولد پرداخته و پسرانی پرورش دهند تا ادامه‌دهنده راه جهادی‌ها و جنگاوران داعشی باشند و وظیفه آموزش به فرزندان در خصوص مسائل مربوط به خلافت و مسائل مربوط به سازمان را نیز بر عهده مادران گذاشته است (Duenya, 2015, 70).

۳-۲- همسری

زنان عضو گروه داعش به‌طور مرتب با تبلیغات و تحسین داعش روبرو هستند که مهم‌ترین نقش (مادری، همسری) را بر عهده دارند و به‌طور مستقیم می‌توانند با این گروه همکاری داشته باشند و از نظر داعش نیز به‌عنوان مدیران توانمند نظام خانواده معرفی می‌شوند. از موارد دیگری که داعش از آن در جهت اغوای مردان به‌منظور عضویت در گروه تروریستی خود بهره می‌برد جهاد نکاح است. این مسئله که به‌شدت آبروی گروه مزبور را خدشه‌دار کرد توسط اعضایش با همین نام معروف شد و به‌منظور شرعی نشان دادن آن مفتی‌های وهابی نیز با صدور فتاوی، بهترین راه برای شرکت زنان در درگیری‌های سوریه را جهاد نکاح عنوان کردند. بر اساس این فتوا که آن را به یک مفتی تندرو محمد العریفی نسبت می‌دهند دختران چهارده تا شانزده ساله یا زنان مطلقه اگر برای رفع نیازهای جنسی شورشیان سوریه به این کشور سفر کنند ثواب آن‌ها بهشت خواهد بود. این فتوای غیرانسانی و غیراخلاقی سبب گردید تا تعداد زیادی از دختران جوان و نوجوان، زنان بیوه و حتی زنانی در آرزوی رستگاری و جهاد، از شوهران خود طلاق گرفته و راه سوریه را در پیش گیرند. در گام بعدی داعش برای نظم بخشیدن به این برنامه شرم‌آور تعدادی فاحشه انگلیسی را استخدام کرده و مسئولیت این‌گونه زنان را به آن‌ها سپرد. جهاد نکاح از نظر ماهیت، به زنا (در صورت رضایت زن) و تجاوز (در صورت عدم رضایت زن) شباهت دارد و با ویژگی‌های ذکر شده نمی‌توان عنوان جهاد یا نکاح را بر آن گذاشت (میرشکاران و همکاران، ۱۳۹۵، ۴۰۴).

۴-۲- نقش‌های عملیاتی-جنگی

همزمان با پیشرفته شدن تمام مسائل جامعه، نوع و عنوان نقش‌های موجود در گروه‌های تروریستی نیز از شکل سنتی مادری-همسری با نقش‌های فعال نظامی و اداری عمومی تغییر یافته است. علاوه بر آن نیز این سازمان‌های تروریستی فقط محدود به نقش همسری-مادری نیست بلکه نیاز به سایر نقش‌ها نیز به‌خوبی خود را نشان داده است. بر همین مبنا داعش در جلب نظر افراد ماهر و متخصص در همه زمینه‌ها فعالیت

می‌کند و موفق نیز بوده است. داعش به زنان دکتر و معلم اجازه کار در بیرون از فضای خانه را داده است. علاوه بر این زنان فعالیت‌هایی همچون اجرای قانون، امور اداری-رفاهی، ساخت و بازگشایی بیمارستان‌ها، خانه‌های بهبودی، مراکز رفاهی و یتیم‌خانه‌ها را نیز برعهده دارند (Spencer, 2016, 86).

۲-۵- نقش‌های انتظامی

داعش در کنار سایر نقش‌های تعریف شده در سازمان خود، برای زنان در شاخه نظامی و عملیاتی نیز دو تیپ کاملاً مسلح زنانه را اختصاص داده است: الخنساء و ام الریان که عضویت در یکی از این دو دسته نظامی به این معناست که یک زن نقشی فعال در این گروه دارد (نباتی و مجیدی، ۱۳۹۹، ۲۶).

۲-۶- مبارزان و جنگجویان

بر اساس قانون کلی داعش، زنان اجازه شرکت در جهاد در عملیات جنگی را ندارند مگر در شرایط خاص و بر اساس فتوا این اجازه به آن‌ها داده شود. شرط شرکت در جنگ و عملیات نظامی برای زنان زمانی قابلیت اجرایی دارد که شرایط به‌قدری بحرانی باشد که مرد کافی برای حفاظت از حکومت وجود نداشته باشد، در این شرایط زنان اجازه ورود به دسته‌های نظامی را دارند. جدا از دسته‌های نظامی اخلاقی ام الریان و الخنساء عملیات‌های اخیر این گروه نشان‌دهنده حضور زنان در عملیات‌های انتحاری این گروه است. حضور و مشارکت زنان در فعالیت‌های نظامی داعش فقط به صورت مستقیم نیست، بلکه گروهی که قادر به شرکت در جنگ نیستند از طریق حساب‌های اجتماعی در رسانه‌ها اقدام به تبلیغ و تحریک برای این گروه می‌کنند و از این راه به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای در گسترش اهداف داعش و تشویق مردان و زنان مسلمان به اعمال خشونت در کشورهای خود کمک می‌کنند (نباتی و مجیدی، ۱۳۹۹، ۳۳).

۲-۷- معلم-دانش‌آموز

داعش گروهی تروریستی است که برای ابقای سازمان خود برنامه‌های بلندمدت در جهت آموزش نسل‌های بعدی خود طراحی می‌کند. وظیفه پرورش نسل آینده این گروه را زنان به‌عنوان پرورش‌دهندگان و مادران آینده برعهده دارند. برای این منظور مدارس زنانه‌ای تأسیس شده است که در آن طبق متد و روش داعش آموزش‌هایی نظیر کار خانگی، کمک‌های اولیه، قانون اسلام، استفاده از رسانه‌های اجتماعی

و برنامه‌های کامپیوتری ارائه می‌شود. این مدارس به‌طور کامل تفکیک جنسیتی شده و معلمان همه زن هستند که همگی پیرو قانون اسلامی می‌باشند.

۲-۸- استخدام و جذب نیروی جدید

زنان و بانوان عضو داعش برای عضوگیری و جذب دیگر زنان که اغلب از بستگان و خویشان آن‌ها هستند تلاش می‌کنند که در این راستا تولید و انتشار تبلیغات داعش برای بسیاری از زنان یک وظیفه اصلی محسوب می‌شود (نباتی و مجیدی، ۱۳۹۹، ۳۷). همچنین داعش به بسیاری از زنان غربی که به خدمت می‌گرفت، اجازه می‌داد در شبکه‌های اجتماعی نقش داشته باشند. شاید بهترین نمونه در این مورد یک دختر حدود بیست ساله ساکن گلاسکوی اسکاتلند به نام اقصی محمود بود، که خود را (ام لیث) می‌نامید. او به دلیل نصایحش به زنان معروف بود، زانی که در فکر ترک خانواده‌های شان در بریتانیا و پیوستن به داعش بودند. رسانه‌ها به‌عنوان ابزار مهم و اصلی عضوگیری توانایی و امکان این امر را برای زنان تسهیل می‌کنند که می‌توانند با حجم عظیمی از تبلیغات و اطلاعات جهانی فعالیت خود را پیگیری کنند. وظیفه اصلی این زنان گسترش تبلیغات، هدایت افراد تازه‌کار به عراق و سوریه، ارائه اطلاعات و حمایت و تشویق برای انجام مهاجرت است.

نتیجه

یکی از مؤلفه‌های برجسته و مهم در برخورد با مسئله تروریسم بررسی جنسیت است تا بر اساس آن تجربیات و اهداف زنان در پیوستن به این گروه‌ها برجسته‌تر شود. افزایش حضور و فعالیت زنان در اقدامات تروریستی به‌ویژه با تشکیل دولت اسلامی داعش باعث شد توجه به مسئله جنسیت در تحقیق و پژوهش‌های مربوط به تروریسم پررنگ‌تر شود. در سال‌های اخیر استفاده از زنان در تشکیلات سازمانی تروریستی مهم‌ترین تغییر استراتژی سازمان‌های تروریستی بوده است. استفاده از بُعد تبلیغاتی گسترده‌تر، ایجاد وحشت بیشتر، سهولت استفاده از زنان در عملیات‌های انتحاری، ترغیب و تشویق مردان به پیوستن به گروه تروریستی و... از اهداف مهم استفاده و به‌کارگیری زنان در این سازمان‌ها بوده است. در گروهک تروریستی داعش علاوه بر اهداف جنسی که از پیوستن زنان نصیب اعضای گروه می‌شود، کارکردهای جمعیتی تربیتی، پزشکی پرستاری و نظامی عملیاتی، نیز مسئله مهمی است که در کنار نقش سنتی مادری همسری کارکرد متفاوت حضور زنان در این سازمان‌ها را نشان می‌دهد و حتی گاهی تا فرماندهی و رهبری گروه نیز فعالیت می‌کنند. زنان به‌عنوان

بخش مهم و پویای جامعه در گروه‌های تروریستی چه به‌طور خواسته و چه ناخواسته نقش‌هایی را برعهده می‌گیرند که برای انجام وظایف محوله خود آموزش نیز می‌بینند. در حال حاضر اهدافی همچون جمع‌آوری اطلاعات، حمایت‌های لجستیکی، انتقال پیام میان رهبران در میان گروه‌های زنان پیگیری می‌شود که به پنج گروه کارفرما، استخدام‌کننده، حامیان، جاسوس، پیکارجو و رهبر تقسیم وظایف می‌کنند. بر اساس رسالت و هدف داعش در جذب زنان متوجه می‌شویم که این گروه به هر یک از زنانی که خواهان پیوستن به آن هستند دقیقاً آرمان و هدفی را وعده می‌دهند که در مورد آن کمبود و محدودیتی در زندگی عادی افراد احساس می‌شود، به‌بیان‌دیگر زنان از نظر داعش دیگر عضو قابل‌ترحم و قربانی جامعه نیستند بلکه به‌عنوان عضوی مهم و دارای اهمیت استراتژیک می‌باشند که می‌توانند نقش‌های مهم و اصلی رهبری و فرماندهی سازمان را نیز برعهده داشته باشند.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- آزمایش، سیدعلی، ۱۳۸۰، تروریسم بین‌المللی (سخنرانی)، فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۱.
- حاجی‌وند امین؛ صفری، فرشید؛ میرکمالی، سیدعلیرضا، ۱۳۹۷، تروریسم زیست محیطی در حقوق کیفری فرانسه، فصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، شماره ۲.
- طیب، علیرضا، ۱۳۸۲، تروریسم، چاپ اول، تهران، انتشارات نی.
- عرفان منش، ایمان و صادقی فسایی، سهیلا، ۱۳۹۵، بازنمایی و تحلیل گفتمان انتقادی لاکانی الگوی خانواده داعش در فضای مجازی، فصلنامه مطالعات فرهنگ و ارتباطات، شماره ۳۵.
- مهرا، نسرين و کارگری نوروژ، ۱۳۹۳، تروریسم و حقوق کیفری، فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۸.
- میر شکاران، یحیی؛ وحیدی، الهام؛ پورقیمی، علی، ۱۳۹۵، آینده پژوهی نقش و جایگاه جنسیت در تداوم

بحران‌های امنیتی، مجموعه مقالات همایش بحران‌های ژئوپلیتیکی جهان اسلام، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.

- نباتی، علی و مجیدی، سید محمود، ۱۳۹۹، بررسی تطبیقی محاربه و تروریسم در حقوق کیفری ایران و فرانسه، دانشگاه دامغان.

لاتین

- Duenya, Hassan, 2015, Women of Mass Destruction Combating Radicalization on the Web, The Project on International Peace (PIPS) and Security Institute for the Theory and Practice of International Relations the College of William and Mary.
- Mietz, Eric, 2016, What about the Woman? Understanding and Addressing the Problem of ISIS Female Recruitment in the Western Balkans, Belgrade, Belgrade Centre for Security Policy.
- Schmid. Alex, P, 1993, The Response Problem as a Definition Problem, in western Response to Terrorism, Terrorism and political violence. Vol. 4.
- Spencer, Amanda N, 2016, The Hidden Face of Terrorism: An Analysis of the Women in Islamic State, Journal of Strategic Security, V. 9, No. 3.

